

اولین همایش ملی قرآن و روانشناسی

1st Conference on The Quran and Psychology

۲۲ تا ۲۴ تیرماه ۱۳۹۹

عنوان مقاله

***عبدالله حسینی اسکندیان،الیاس پوراکبر ،مصطفی سلیمانی اصل**

پردیس شهید رجایی ارومیه(دانشگاه فرهنگیان)

مقدمه

ارائه تعریفی درست ازسلامت همواره مورد بحث و جایگاه تأمل از سوی اندیشمندان و روشنفکران به ویژه دین پژوهان بوده است.

باید توجه داشت که تعریف سلامت بیش از همه چیز تحت تأثیر فرهنگ ها و حیطه های تخصصی تعریف دهندگان این مفهوم است که با عبارات و اصطلاحات خاص رشته خود به تعریف آن می پردازند.

قدیمی ترین تعریف از سلامتی به معنای نبود بیماری در فرد است(Naido,wills,2000,63)

در فرهنگ آکسفورد،سلامتی وضعیت خوب جسمانی و روحانی به ویژه عاری بودن از درد یا بیماری است که اعمال بدن به طور مناسب انجام شوند(Parks,2005,18) .

سلامت دارای چهاربعد جسمی،روانی،اجتماعی و معنوی است و از میان این ابعاد،بعد معنوی آن ازسایرابعاد مهمتر است و تأثیر بسزایی در ابعاد دیگر دارد.بنابراین حفظ سلامت آن،اهمیت وافری در سلامت دیگر ابعاد دارد.ضرورت وجود معنویت در وجود آدمی مانند وجود خون در شریانهای بدن است همانطور که اگر خون در رگ های بدن جاری نگردد،جسم ازکار می افتد،نبود معنویت نیز روح آدمی را به پرتگاه سقوط می کشاند.سلامت معنوی به معنای عاری بودن روح انسان و گوهر اصیل وجود وی از هرگونه آفات و امراض معنوی است.

دراین گفتار تلاش می شود که به بررسی سلامت معنوی نهاد خانواده من جمله،عوامل آسیب زای آن پرداخته شود.

خانواده تنها نهاد فطری و طبیعی است و یکی از نهادهای مهم اجتماعی و تنها نهاد فطری است که همتا ندارد و در شکل گوی،چگونگی روابط بین فردی،گروهی و ساختار فرهنگی،اجتماعی،اقتصادی،سیاسی و آموزشی جوامع نقش تعیین کننده ای دارد.خانواده دو رکن دارد:زن و شوهر که بعدها فرزند نیز به این ساختار اضافه می شود.نهاد خانواده آفریده ی خداوند- زوج آفرین است که در ابتدای خلقت آدمی آن را آفرید.(دهنوی،۱۳۸۷، ۷)

درطول تاریخ زندگی بشر،نخستین محیطی که فرد در آن حمایت و سرپرستی شده است،نهاد خانواده است.

بنابراین می توان گفت،نخستین خاستگاه شکل گیری اخلاق نیز خانواده بوده است.تأثیر والدین بر نگرش ها،باورها،اعتقادات و رفتار های فرزندان چشمگیر است،آنها به فرزندان الگوهایی عرضه می کنند که این امکان را می دهد تا نظام اخلاقی خود را شکل دهند(Panbar Poor a lam and others,2012,53_337).

تاکنون اثری که بتواند به صورت جزئی به بررسی مفهوم سلامت معنوی خانواده و موارد آسیب زای آن بپردازد نگاشته نشده است اما در آثاری چند همانند"بررسی مبانی انسان شناختی سلامت معنوی در قرآن نوشته زکوی و دیگران"یا"سلامت معنوی،مفاهیم و چالش ها نوشته امیدواری" به بررسی مفهوم سلامت معنوی،چیستی و جایگاه آن و بررسی آن در قرآن کریم پرداخته شده است.در این مقاله تلاش بر این است که ابتدا به تعریف چیستی سلامت،سپس بررسی مفهوم سلامت معنوی از دیدگاه اندیشمندان رشته ها و حوزه های مختلف پرداخته شود و در بخش دوم به بررسی مفهوم معنویت و سلامت معنوی در آیات قرآن کریم و بیان موارد آسیب زای سلامت معنوی خانواده با توجه به آیات قرآن کریم توجه می شود و تلاش می گردد به این سوالات با استفاده از منابع مختلف پژوهشی پاسخ داده شود:

سلامتی چیست؟

سلامتی دارای چه ابعادی است؟وچه تأثیری این ابعاد بر یکدیگر دارند؟سلامتی معنوی چیست؟معنویت در قرآن کریم به چه معناست؟مفهوم سلامت معنوی در قرآن کریم چیست؟

اهمیت نهاد خانواده در قرآن کریم و حفظ سلامت آن چگونه بیان گشته است؟

عوامل آسیب زای سلامت معنوی خانواده چه مواردی می باشند؟

روش

هدف این مطالعه بررسی سلامت معنوی خانواده از منظر قرآن کریم و آسیب شناسی آن می باشد. به همین منظور با استفاده از روش توصیفی – تحلیلی و استفاده از منابع کتابخانه ای، داده های لازم گردآوری و تحلیل گردیده اند. نتایج پژوهش حاضر نشان داد که قرآن کریم به تمام زمینه ها و عواملی که در زندگی انسان دخیل هستند بی توجه نبوده و از عوامل موثر و مضر نیز غفلت نورزیده است و بهترین راه برای حفظ سلامت معنوی خانواده را انجام واجبات و ترک معاصی می داند. از طرفی توجه قرآن به مبحث خانواده، نشان دهنده ی عظمت جایگاه و اثرگذاری این نهاد بر اجتماع می باشد که به همین منظور با بیان راهکارهای الهی و لازم برای پرهیز از عوامل مخرب خانواده و توجه به سالم نگه داشتن این نهاد مقدس از هرگونه انحراف، تاکید شده است.

یافته ها و نتایج

چیستی سلامت:بر طول زمان از سلامی انسان و ابعاد وجودی او تعریف های مختلفی بیان گشته است و درسال های اخیر،سلامتی بر اساس بدهای سلامت جسمی،روانی،اجتماعی و معنوی مورد توجه قرار گرفته است(مزدی،۱۳۸۸،۱۱-۲۱) سازمان جهانی بهداشت در تعریف سلامت این تعریف را بیان داشته است.سلامتی حالت رفاه و آسایش کامل روانی،جسمی و اجتماعی است و فقط فقدان بیماری یا نقص عضو در نظر نیست(WHO,on website) در تعریف سازمان جهانی بهداشت،نگاه به سلامت فرای یک نگاه تحلیل گرایانه،زیستی و پزشکی است و بر نقش محوری تعیین کننده های اجتماعی سلامت جمعیت،تأکید می ورزد(یزدی) فیض آبادی و دیگران،۱۳۹۶، (۱۵۷) در فرهنگ عمید،سلامت در مقابل عیب،مرض و فساد بیان گشته است(عمید،۱۳۶۹، ۷۹۷) سلامتی یک مسئله چند بعدی است و باید توجه داشت که ابعاد مختلف سلامت یا بیماری بر یکدیگر اثر می گذارند و تحت تأثیر یکدیگر قرار دارند.لذا اقدامات انجام شده برای ارتقای سلامت باید به تمام جوانب سلامت فردی توجه باشد(شجاعی و دیگران،۱۳۸۶، ۵۴-۶۲) سلامتی به معنای رفاه کامل جسمی،روانی و اجتماعی است و فقط فقدان بیماری و ناتوانی مدنظر نیست(شریف و دیگران،۱۳۸۳، ۲) بنابراین سلامتی را می توان به عنوان یک مفهوم مشکل از ابعاد مختلف که هریک از این ابعاد بر یک دیگر اثر گذارند و از یک دیگر اثر می پذیرند تعریف کرد و این چهار بعد عبارت اند از:بعد جسمی،بعد اجتماعی،بعد روانی و بعد معنوی. ساده ترین بعد سلامتی بعد جسمی و پیچیده ترین بعد که تأثیر بسیار زیادی بر دیگر ابعاد دارد و آن را تحت تأثیر خود قرار می دهد،بعد معنوی است. **چیستی سلامت معنوی:**این که سلامت معنوی چیست؟و باید چه ویژگی هایی داشته باشد؟امری است که از سوی اندیشمندان با نگاه ها و جستارهایی متفاوت بدان پرداخته شده است.روانشناسان از سلامت معنوی تحت عنوان سلامت روان یاد می کنندو معنویت را بخشی از آن می داند.ازسوی دیگر اندیشمندان دینی با رویکرد دینی بدان تکریمسته و نیز با اصطلاحات و تعبیرخاص رشته خود به تعبیر آن پرداخته اند.

کلمه "معنویت"،مصدر جعئی وار"معنوی"ساخته شده است.کلمه معنوی نیز با افزودن یاءنسبت به آن از واژه معنی که خود مصدر میمی بوده و مفاد آن مقصود و مراد است مشتق گردیده است.بنابراین معنون،منسوب به معنی و در مقابل لفظی است(ابن منظور،۱۴۰۵، نذیل، واژه) به نظر می رسد واژه معنویت ابتدا در زبان های اروپایی و در بستر مفهومی مسیحی به شکل spiritualityبه کار رفته باشد.این واژه از کلمه لاتینspiritusبه معنی نفس از ریشهspirate یاشخص معنوی،کسی است که زندگی اش حجت امر یا نفوذ روح القدس یا خداست(وولف،۱۳۸۶، ۳۸) ضرورت وجود معنویت در انسان مانند ضرورت وجود دم و بازدم برای زنده بودن جسم است.معنویت برای همه انسانها در تمامی جوامع و سرتاسر جهان قابل شناسایی است.معنویت از اصول حیات بخش هستی انسان است و برای بسیاری از مذاهب،فرهنگ ها و سنت ها در سراسرجهان پذیرفته شده است. ازطرفی هنوز عقایدی وجود دارد که معنویت را از همان بدو تولد به شکل درونی و درحالتی ساکن می داند و اینکه معنویت با کسب تجربه های زندگی،فرد را رو به جلو خواهد برد. باتوجه به تعاریف ذکرشده،سلامت معنوی را می توان عاری بودن بعد متعالی انسان(روح)از هرگونه آفات باطنی دانست که مانع سعادت انمی و هدایت و نزدیک شدن او به خداوند معبود می شود

معنویت و سلامت معنوی در قرآن کریم:واژه معنویت و مشتقات آن در آیات قرآن کریم به کار نرفته است اما بعدها در ادبیات مسلمانان و در کتب معتبر دینی به کار گرفته شده است.

از دیدگاه آیات قرآن کریم،معنویت به انسان مؤمن،نگرش توحیدی می دهد،امری که می تواند به هدف های کوچک تر،معنا بخشد.او با عمل به دستورات خداوند،هماهنگ و پیشتری حاصل می کند.

در این نگرش انسان مؤمن،خدا را قادر و خبیری می یابد و به جهت اعتقاد به قدرت و حکمت خداوند،امور و اتفاقات را به خداوند نسبت می دهد(مرزبند و زکوی، ۱۳۹۱، ۹۰) مبنای زندگی انسان معنوی،خدامحوری است.در همه رفتار هایش اخلاص دارد،یعنی نهاد خویش را از هرچه غیرخداست،می پیراید.خدامحوری در فرهنگ دینی گاهی به صورت رفتارهای عبادی است که مستقیماً در ارتباط با خداوند قرار می گیرد(همان،۱۳۹۱، ۸۳) شرط اول زندگی معنوی،باتوجه به آیات قرآن کریم،دین نظرگرفتن خداوند به عنوان هدف غایی است اما این شرط کافی نیست بلکه انسان باید در ارتباط مناسب با خداوند قرار گیردیا رسیدن به این غایت یا معنا از نگاه قرآن،با عبودیت امکان پذیر است"و ما أمروا الا لیعبودا الهیا واحدا"(توبه،۲۱) از دیدگاه آیات قرآن کریم،انسان معنوی اهل خردورزی در امور و اندیشه ورزی است و همین امور و توجه به ذرات هستی او را به سمت تذکر الهی می کشاند و موجب شکر خدای تعالی او را مشتاق کرده تا سر بر سجده گاه گذارد و حال معنوی خود را افزون کند. باتوجه به آیه،۴ سوره مبارک"تبتأیی"برده می شود که اگر زندگی انمی بر مبنای معنویت که آن معنویت هم در راستای نزدیکی می او نباشد و آدمی را بپوسته او از نزدیک نکند، برای انمی حاصلی جز حسرت و پشیمانی ندارد.

از دیدگاه آیات قرآن کریم آدمی افزون بر بعد جسمی دارای بعد دیگری به نام روح است که مراقبت از این بعد و پیراستن آن از فرود آمدن در پستی ها و مزین کردن آن به حالات معنوی،سلامت معنوی،سلامت نامیده می شود.

اسبب شناسی سلامت معنوی در قرآن کریم:این موارد عبارت اند از:نبود اخلاق مناسب در محیط خانواده،نبود هیوا در خانواده،نبود صبر و تحمل در اعضای از سوی اعضای خانواده،نبود احترام و ادب در خانواده،نبود گفتار مناسب در خانواده،نبود تقوای الهی در خانواده،نبینه توزی،ترش رویی،نبیود عشق در خانواده

بحث و نتیجه گیری

سلامتی مفهومی پویا و تعریف آن تحت تأثیر عوامل فرهنگی،اجتماعی،علمی و ... هر جامعه قرار دارد.سلامتی دارای چهار بعد جسمی،روانی،اجتماعی و معنوی است.بعد معنوی به آسایش و روان آدمی و عاری بودن آن از هرگونه مرض روحی گفته می شود که به مراتب می تواند اثرات بسیار مخربی بر سایر ابعاد سلامتی بگذارد.یکی از نهادهایی که همواره لازم است توجه بیشتری در جهت سالم نگه داشتن آن از عوامل بیماری زا معطوف گردد،نهاد خانواده است و اهمیت حفظ این سلامتی از بعد معنوی اهمیتی دوچندان دارد. آزمایشات و بررسی های علمی نشان داده است که رابطه معناداری بین حال معنوی افراد با سایر فعالیت ها و ابعاد دیگر سلامتی آنها وجود دارد.بنابراین وجود معنویت می تواند در رفاه و ایجاد آرامش برای سایر ابعاد اثرگذار باشد.در قرآن کریم به بعد معنویت به جهت بالاتربودن آن نسبت به بعد جسم از آن جهت که معنویت منسوب به روح است،توجه بیشتری شده است. و این بیانگر اهمیت مفهوم سلامت معنوی است و لازم است به سلامت معنوی خانواده که در واقع تمام جامعه از آن تشکیل می یابد توجه شود چرا که سلامت بعد معنوی بسیار بالاتر و حائز اهمیت تر در مقایسه با دیگر ابعاد سلامتی است.بررسی ها نشان می دهد که تأثیر سلامت معنوی به گونه های شگرفی بر جامعه اثر می گذارد و از آنجا که خانواده مهمترین کانون اجتماع است لازم است به مفاهیم و آموزه های معنوی سلامت که رهنمودهای اصلی آن در پرتو آیات قرآن مشخص شده است را بشناسیم ودر توجه به آیات قرآن کریم،معنویت حال مناسب روح است که فرد با اطاعت از اوامر الهی و دوری از منهیات در جهت نزدیکی به معبود قدم بر می دارد و سلامت معنوی عبارت از پیراسته بودن روح انسان از گناه و بیماری های روحی و روانی است.با توجه به آیات قرآن کریم فهمیده می شود که تنها انجام یک سری امور به خودی خود نمی تواند فرد را به معنویت برساند و در کنار آن شناختن عوامل آسیب زا نیز مهم است.سلامت معنوی خانواده در عصر حاضر با توجه به مقتضیات زمان و امپراطوری رسانه ها همواره مورد تهاجم قرار گرفته است و قرآن کریم از همان ابتدای نزول آیاتی را در بیان چگونگی حفظ معنویت و شناخت عوامل آسیب زای آن،بیان داشته است که با رعایت آن و دوری از آن موارد آسیب زا می توان سلامت معنوی خانواده و روح جمعی خانواده را از آسیب دور نگه داشت که به مراتب اثرات آن به جامعه می رسد و اجتماع انسانی از آن منتفع خواهد بود.

منابع

- The Holy Quran Arailble 2015,World Health organization(WHO),mental Health,a state of well-being from:http://www.HWO.imt/features/facifiles/mental_health/en/, cited2015,Nov15
- _keyes,CL,The Mental Health continumm from lany uishiry to flourishiny In hite Journal of Health and social behaviar2002,207_22
- _Hung elman J&Etal,spiritual well_beingin Older a dult:h'ar monious,Journal of social and clinical Psychology:1985,102_116
- _Hawks S,R & et,Review of spiritual Health:definitions role and Interconnectedness Journal of Religion Health,1995,110_148
- _Gomez R &Fisher JW (2003),Domains of Spiritual well being and deve lof ment Spiritual health idefinition role and Interrention strategies in health promotion,12_13
- _Naido Jennie,wills Jane(2000),Health promotion Foundation for practice secend edition harcourt Pabli shers,P.63
- _K.parks(2005) Ten book of preventive and social medicine.18th,edition,India:M/S,Banarsidas Bhanot Publishers,P.18
- _Dehnavi.B,"family The most Popular buldiny of The world" collector of lectures of family day's convention ,HormosTehran,2008,P7,Persian
- _Pan bar Pooralam Z,Farahbakbsh K.Esmaili M."Reviewsand Compar sions of family relationship Successful and un Successful studentsin school,Journal of family research2012,8_337_53,Persian
- _Marandi AA ,The Position,based on the difficulties of definings and Spiritual health of the population_Islam,Journal Person and ect-Ethics,2011,4(14),11_21

